

L I L I T S L
LL L V P I L I

rer Ü SE İN*

T
Anadolu ya g

y

o o o o o o

nahtar elimeler Tü ky Tü k s A a ,
O u ca, Ç pn a

H H I H IS I S F LI
I L S P I L S

S

D spt th fact that so of th Oghu s co ng
to Anato a (K n k, Kay , A a , Bayat, Ç pn , tc)
kno n and ca d th ough th ph at y na s, not a
of th s ph at s ha n a to k p th na s to
th p s nt n th s a t c , h th can d t n th
cha act st cs of Oghu acc nts n on y on has n
u st on d f st y Th n, th cha act st cs of th acc nt
of Ç pn s, ho ha n a to d f n th s s th
th ph at y na th st, has n focus d on
ey rds Turkey Turkish dialects, Ogu
Turkish, Çepni dialect

---

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü,
gurergulsevin@gmail.com

---

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e S ri

Bugün Anadolu'daki ağızlar, Oğuzcaya dayalı ağızlardır. XI. yüzyıldan beri bu bölgeye Oğuzlarla birlikte gelen diğer gruplar da (Kıpçak, Çiğil vs.) Oğuzlaşmış, dilleri Oğuzcalaşmıştır. Son bir-iki yüz yıl zarfında gelen bazı boyların lehçeleri ise bazı ufak değişikliklere rağmen hâlâ devam etmektedir (Van'daki Ulupamir Kırğızları, Eskişehir'deki, Afyonkarahisar'daki Karaçaylar, Nogaylar, Konya'daki Özbekler vs.).

XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut Oğuzların 22 boy olduğunu (*Kınık, Kayı, Av ar, Çepni, Bayat* vs.) söyler.¹ Anadolu'ya gelen Oğuzlardan bir kısmı belirli bir süre “**boy**” adlarıyla tanınmış ve anılmış olsalar da, günümüze kadar bu boyların hepsi aynı derecede kendi adlarıyla saklanabilmiş değildir. Anadolu'ya yerleşen çeşitli Oğuz boyları, muhtelif sebeplerden dolayı sürekli yer değiştirmiş, başkaca *boy* ve *halk*larla karışarak yeni yeni siyasi birlikler, yeni yeni *a iretler*; yani, yeni yeni “*etnos*”lar da meydana getirmişlerdir. Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Danişmendoğulları vb. birlikler, içlerinde çeşitli Oğuz boy ve aşiretlerini barındırmış, bu topraklardaki hareketleri, göçleri sürecinde de “*boy*” adlarından ziyade siyasi birliklerinin bakiyesi olan adlarıyla anılmışlardır. Örneğin, Dulkadiroğulları denilen birlik, Avşar'ı da, Çepni'yi de, Bayat'ı da vs. içerisinde barındırıyordu. Bu “birlik” içinde iken çeşitli sebeplerle başka bölgelere giden veya gönderilen gruplar, kendi “*boy*” adlarıyla değil de, Dulkadiroğulları kimliği ile tanınabiliyorlardı.

Hal böyle olunca, bugünkü Anadolu ağızlarında boylar açısından etnik özellikleri belirlemek son derece güç bir hale gelmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki farklılıklar dört temel nedenden dolayı olabilir:

1. Yerleşim dönemlerindeki boysal (*Kınık, Avşar, Çepni; Kıpçak* vs.) başlıklara dayanan tarihi farklılıklar ortaya çıkabilir.

2. Farklı bölgelerde farklı dönemlerde harekete geçen fonetik eğilimlerin sonucunda bazı ayrılıklar oluşabilir.

3. Farklı bölgelere göçmek durumunda kalan aynı halkın dalları, gittikleri ortamda ilişkide buldukları dil, ağız ve kültürlerin etkisiyle / katkısıyla farklı özellikler de kazanabilir.

4. Bazı ağız farklılıklarında, bu nedenlerin birkaçı iç içe geçmiş bir biçimde etken olabilir.

¹ Besim Atalay, *Divanu Lügat-it-Türk Tercümesi*, C. I (İkinci Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s.55-59 (Orijinal metin: DLT.20b.4)

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

Anadolu'da Oğuzlaşmış Türk gruplarının dil özelliklerinden bazıları, şu anda kullandıkları Oğuzca ağızlarının içinde devam etmiş olabilir. Yani, Anadolu'daki ağızlarda, Oğuzca olmayan bazı unsurlar saklanmış, devam etmekte olabilir.

Araştırmacılarımızdan bir kısmı, inceleme yaptıkları ağız bölgelerinde bazı özellikleri Kıpçakça olarak değerlendirmektedirler. Türkiye Türkçesi ağızlarında Kıpçakça olarak verilegelen unsurlar şunlardır: 1. g > v; 2. ç > ş; 3. Ø- > h-; 4. O > U; 5. > y (ñ > y); 6. s- > h-

Böyle bir teoriyi öne sürmeden önce şunları bilmemiz gerekir: Kıpçakça dediğimiz grubun özellikleri nelerdir? Kaç türlü Kıpçakça vardır? Kelime başındaki “y-” ünsüzünü “y-” biçiminde (*vol, yat-*) kullanan Kıpçaklar da vardır, *c-/j* biçiminde (*col, cat-/jol/jat-*) kullanan Kıpçaklar da vardır. Bizdeki “ç” ünsüzünü “ç” olarak (*çık-, açık, aç-*) kullanan Kıpçaklar da vardır, “ş” olarak (*ık-, a ık, a -*) kullananları da vardır. Çekik gözlü Kıpçaklar da vardır, badem gözlü Kıpçaklar da vardır.

Türkiye Türkçesindeki Kıpçakça unsurlar olarak verilegelen yukarıdaki altı maddedeki özellikler, her hal ve şartta Kıpçakçayı temsil etmiş olabilir mi? Bizce, bu tespitler tamamıyla doğruyu yansıtmıyor değildir. Biz, yukarıdaki özellikleri teker teker seri bildirimakaleler şeklinde değerlendirmeye başladık. Bu serinin ilkinde g > v değişmesi (GÜLSEVİN 2008 I), ikincisinde ise ç > ş olayı üzerinde durduk (GÜLSEVİN 2008 II). İlgili bildiri ve makalede, bugüne kadar Anadolu ağızlarında Kıpçakça unsur olarak görülen iki konuyu tartıştık.

Bu çalışmada ise, önce, Anadolu'ya yerleşen Oğuz boylarının boysal özelliklerinin belirlenmesi ile ilgili çalışmaları değerlendireceğiz. Daha sonra, bir örnek olarak Çepni ağızlarının özellikleri üzerinde duracağız.

Oğuz Boylarının Ağız Özellikleri

Bu konuda Zeynep Korkmaz'ın çığır açıcı bir makalesi yayımlanmıştı (KORKMAZ 1971). O makalede, Korkmaz 3 Oğuz boyunun ağız özelliklerini göstermiştir. Bunlar: 1. **Kınık**, 2. **Avşar**, 3. **Salur**. Korkmaz, “sadece” 3 Oğuz boyunun ağız özelliklerini değerlendirmiştir. Bu da “kabaca” bir değerlendirme olmuştur. Kendisi, daha sonra yapılacak çalışmalara bir başlangıç, bir örnek olması amacıyla bu makaleyi hazırlamıştır. İlgili çalışmada Kınıklar için 10, Avşarlar için 13, Salurlar için 10 özellik işlenmiştir. Biz

---

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

burada, Korkmaz'ın sadece “ *imdiki zaman çekimi*” için verdiği bilgilerle konuyu örneklendireceğiz:

Zeynep Korkmaz'a göre:

Kınıklar “*g i /g i*” der

Avşarlar “*g i i /g i /g i*” der

Salurlar “*g i*” der

O makale, ülkemizdeki ağız çalışmalarının “pek çoğu”nda, etnik unsurlar bakımından bir temel referans görevi üstlenmiştir. Bazı araştırmacılar, çalıştıkları bölgede şimdiki zaman eki için *geliyi, geliy, geli, geliyik* tarzındaki çekimleri görünce, Z. Korkmaz'ı referans göstererek Avşar boyu özelliği bulduklarını düşündüler (GÜLENSOY 1998, s.127-129; GÜN EN 2000, s.171-175; GÜLSEREN 2000, 35-36; vb.). Aynı bölgede *geliye, geliyeler* çekimi de varsa Salur boyunun özelliği olduğuna hükmettiler.

Yani, incelenen bölgelerde şimdiki zamanın farklı sıklıkta da olsa üç ayrı kullanımı bulununca:

“*g i*” bu bölgedeki KINIK özelliğidir

“*g i i*” bu bölgedeki AV AR özelliğidir

“*g i*” bu bölgedeki SALUR özelliğidir

yargısına vardılar.

Araştırmacıların yukarıdaki tarzdaki yargılarının doğru olmadığını, bu yargı için Zeynep Korkmaz'ın referans gösterilemeyeceğini düşünüyoruz. Çünkü, dikkat edilirse, Zeynep Korkmaz *g i i, g i i* şeklinde söyleyenlerin AV AR olduğunu söylemiyor. Korkmaz, Avşarların *g i i, g i i* dediklerini anlatıyor. Zeynep Korkmaz'ın dedikleri ve dediklerinden kastetmediklerini, başka bir ifadeyle şöyle söyleyebiliriz:

Zeynep Korkmaz'a göre:

Kınıklar “*g i*” der

Avşarlar “*g i i*” der

Salurlar “*g i*” der

Ama, **Zeynep Korkmaz'ın söyledikleri ŞU ANLAMA**

GELMEZ:

“*g i*” denilmesi Kınık olduğunu gösterir

“*g i i*” denilmesi Avşar olduğunu gösterir

“*g i*” denilmesi Salur olduğunu gösterir.

Yani bir ağızda “*gel-iyi*” deniliyorsa, bu o ağzın Avşar olduğunu göstermez. Sadece, (Korkmaz'a göre) oranın “Kınık” ve “Salur” olmadığını gösterebilir. Zeynep Korkmaz'ın makalesi, inceleyeceğimiz ağzın hangi boya ait olduğunu bize gösterememektedir. Çünkü, o makalede sadece 3 boy incelenmiştir. Burada karşımıza şu soru çıkar: Geri kalan 21 Oğuz boyu “ *imdiki*

zaman çekimi”ni nasıl yapar? Örneğin Bayatlar nasıl söyler, Döğerler nasıl söyler, Kayılar nasıl söyler, vs? Diğerleri de muhakkak buna benzer söylerler. Bayatlar da ya “g i ”, ya “g i i” ya da “g i ” diyecektir. Nitekim, Afyonkarahisar’ın Bayat ilçesi ağzı üzerine Eda ahin’in yaptığı Yüksek Lisans tezinde, Bayat boyuna mensup olanların şimdiki zamanı “g d ”, “g i , gad ” tarzında çekimledikleri gösterilmiştir (AHİN 1999, 5, 77). Bu son bilgiden sonra tekrar düşünelim. Anadolu’nun bir bölgesinde şimdiki zaman çekimini “g i i , g i , g i” şeklinde yapan bir ağız varsa, bunlar acaba Avşar mıdır, Bayat mıdır? Ya da, henüz bu konudaki özelliği belirlenememiş olan başka Oğuz boylarından biri midir?

Zeynep Korkmaz’ın makalesinden sonra yapılan çalışmalarda, yanlış bir yola girilmiştir. Henüz diğer 21 boyun da ağız özellikleri belirlenmeden, sanki Anadolu’da sadece 3 boy varmış gibi davranılmıştır. Bu konuda karar verebilmek için, öncelikle, bütün Oğuz boylarının (Kayı, Kınık, Avşar, Çepni, Bayındır vs.) ağızları ayrı ayrı incelenmelidir.

Oğuz boylarının ağız özelliklerini belirleyebilmek gerçekten çok zor bir iştir. En büyük engel, gerek bugün, gerekse Anadolu tarihinde kimin hangi boydan olduğunun belirlenebilmesindeki zorluklardır. Çünkü, bölgenin insanları, bugün için kendilerini ilgili boy adları ile tanımlamamakta, hangi boydan geldiklerini bilmemektedirler. Bazı yer adları, boyların belirlenmesinde ilk adım gibi görülse de, bu konuda da zorluklar ve sıkıntılar vardır.

Aynı Oğuz boyunun adını taşıyan köylerin ağız özellikleri birbirinden tamamen farklı olabilmektedir. Örnek olarak, Bayat adlı bölgelere bakalım. Afyonkarahisar’daki Bayat ilçesinin ağzının dil özellikleri üzerinde çalışan Eda ahin, Bayat’ın merkezinde yaşayanların Bayat boyundan olduğunu söylemiş ve şimdiki zaman çekimini **-ıy** olarak belirlemiştir. Ama, başka bölgelerdeki Bayat adlı köylerde şimdiki zaman çekimini başka şekilde de görebiliyoruz. Örneğin, Sivas ili Yıldızeli ilçesine bağlı olan Bayat köyünden derlenmiş metinlere baktığımızda, kurallı ve sürekli olarak **-iyor/-iyo** şekillerine rastlıyoruz. Necati Demir-Ülker en’in “Sivas İli ve Yöresi Ağzları” adlı kitapta verdiği bu köye ait dört sayfalık metinde, şimdiki zaman ekinin ünlüsü devamlı /o/ olarak tespit edilmiştir. O köydeki örnekler: g , d a , d , ga , , g d , dt , g , g i a , baş , d a , i a , , dt , g , a d ... (DEMİR- EN 2006, s.484-487)

“Avşar Ağızları” başlığı ile Ayşen Kılıç tarafından hazırlanan Yüksek Lisans tezinde Kayseri’nin Pınarbaşı, Tomarza, Sarız ilçeleri ile Adana’nın Tufanbeyli ilçesindeki Avşar köylerinden metinler derlenmiştir. Bunların dil özellikleri işlenirken, şimdiki zaman teklik kişi çekimleri şu şekilde verilmiştir (KILIÇ 1991, 137-138):

1. şahıs teklik:

-uyom: korkuyom / korkuyorum (XXXIV-57)

-yom : varyom / varıyorum (XXXV-54)

ulaşyom / ulaşıyorum (XXVIII-8)

-yon : diyon / diyorum (XXXIV-8)

geçyon / geçiyorum (XXXV-30)

-yim : bilmiyim / bilmiyorum (XXII-2)

2. şahıs teklkte:

-yo : gidyo / gidiyorsun(II-33)

dökyo / döküyorsun (XXVIII-23)

azdıryo / azdırıyorsun (III-14)

3. şahıs teklik :

-yor : diyor /(III-34), oiyor (XXVI-17)

-yur : okuyur (XLIII-20), ediyur (I-126)

-ıyor : varıyor (III-31)

-iyor : çekiyor (III-139)

-üyor : ölmüyor (II-140)

-uyor : soyuyor (III-6)

- y r : yat y r (V-117)

-yur, -iyur: çıkıyur (XLIII-4)

-yo : olyō (XXVIII-75)

-yu : bilyu musun (XLII-32)

-ir : gidir / gidiyor (V-250)

-yir : geliyir /geliyor (XXII-21)

Zeynep Korkmaz’ın Avşar boyunun dil özelliği olarak belirlediği “*i i*” şimdiki zaman çekimi, Ayşen Kılıç’ın Pınarbaşı, Tomarza, Sarız ve Tufanbeyli Avşarları üzerinde yaptığı tespitlerle bire bir uyuşuyor değildir. Ayşen Kılıç’ın derlediği metinlerde, büyük bir oranla /o/ ünlüsü hâkimdir. Burada, Ayşen Kılıç’ın çalışmasını yaparken Zeynep Korkmaz kadar dikkatli ve titiz olmadığını da hatırlatmamız gerekir. Çünkü, elbette “*g i i*” ağzını konuşan bir boy günümüzde bunun yanında “*g i / g i*” telaffuzlarını da kullanacaktır. Çünkü yazı dili ve konuşma dili bunun geniş ünlülü şekillerini elbette yaygınlaştıracaktır. Ayşen Kılıç sadece metinleri ortaya koymuş, burada gördüğü bütün ekleri ve kullanışları ayrıca bir değerlendirmeye, sınıflandırmaya tutmadan listelemekle yetinmiştir. Bunlar bir yana, Ayşen Kılıç’ın tezinden şu sonucu çıkarabiliriz:

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

Avşarlar, büyük oranda / - tarzında geniş ünlülü çekimi kullanmaktadırlar. Ama, bazı köylerde dar ünlülü olarak da telaffuz edilmektedir

Kısaca söylemek gerekirse, Oğuz boylarının ağız özelliklerini belirlemek oldukça güçtür. Öncelikle, konunun teorik olarak ortaya konulması gerekir. Bir boy için, güvenilir malzeme nerede bulunacaktır? Malzemenin içinde ne tür karışmalar, yenilenmeceler olmuş olabilir? O boydan olan bir bölgedeki kullanım ile, yine o boydan olan ama başka bir bölgede yaşayan kimselerin ağızlarında ne gibi farklılıklar olabilir? Aynı kişinin konuşmasında bile aynı dil unsuru için iki, hatta üç farklı kullanımla karşılaşıldığında, hangisinin o boyun özgün şekli, hangisinin karışma veya yenilenmece olduğuna nasıl karar verilecektir? vb.

Biz, Oğuz boylarının ağız özelliklerinin belirlenmesi işine “Çepni”lerden başlamak istedik. Çepnileri tercih etmemizin sebebi, 24 Oğuz boyu içinde şu anda bile kendilerini adları ile en iyi tanımlayabilen grup olmalarıdır.

Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı başlıca bölgelerimiz şunlardır: Karadeniz bölgesinde (Giresun; Trabzon- alpazarı, Beşikdüzü; Ordu; Samsun; Sivas), Batıda (Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın), ayrıca Anadolu'nun değişik yerlerinde de dağınık olarak bulunmaktadır.

Karadeniz bölgesinde, Trabzon için birkaç çalışma yapılmıştır. B. Brendemoen, Trabzon yöresindeki Çepnilerden derlediği bir hikâye dolayısı ile yazdığı makalede, bölgenin Çepni ağızını da değerlendirmişti (BRENDAMOEN 1996). Necati Demir de, “Trabzon ılı ve Yöresi Ağızları” adlı çalışmasında, I. Bölge olarak (alpazarı ve Beşikdüzü) değerlendirdiği ağızın Çepni ağızını temsil ettiğini belirtmiştir (DEMİR 2006, I, 109-118) Ayrıca, yine Necati Demir'in Ordu ili (DEMİR 2000, 39-40) ve Necati Demir-Ülker en'in Sivas illerinin ağızları üzerine yaptığı çalışmalarda (DEMİR-EN 2006, 64-68) Çepni özelliği olduğu düşünülen hususlara dikkat çekilmiştir. Balıkesir ağızı üzerine doktora tezine devam eden Hüseyin Kahraman Mutlu da, Balıkesir Çepnilerinin dili üzerine bir bildiri sunmuştur (MUTLU 2008). Biz de, Türkiye'deki ağızların etnik/boysal yapılarının belirlenmesi için 24 Oğuz boyunun teker teker ayrıntıları ile araştırılması gerektiği gerçeğinden hareketle bir çalışmaya başladık. Bunun başlangıcı olarak, doktora öğrencimiz Zeynep imşek Umaç'a Türkiye Çepnilerinin ağız özelliklerini incelemeyi doktora tezi olarak verdik. Bu teze yeni başlanılmıştır. Henüz malzeme toplama aşamasındadır.

Batıdaki (Balıkesir, İzmir, Manisa ...) Çepnilere ait pek çok ses kaydını kendim dinledim ve notlar aldım. Doktora öğrencim Zeynep İmşek Umaç'ın Balıkesir yöresinden getirdiği bir kaç kaset ile Hüseyin Kahraman Mutlu'nun doktora tezi için Balıkesir köylerinden derlediği kasetleri ve yine doktora öğrencilerimden Fatma Uğur'un İzmir yöresinden derlediği metinleri de bizzat kendim dinledim. Karadeniz Çepnilerinin dili için, yukarıda adı geçen çalışmaları inceledim. Ayrıca, en yoğun Çepni yerleşim yeri olan Giresun'da çalışan Yrd. Doç. Dr. Erdoğan Altınkaynak'ın derlediği ve derlettiği metinleri de bizzat ses kayıtlarından dinleyerek notlar aldım.

Aşağıda sunduğularım, Çepni ağızı üzerine araştırmaya başlanılmadan önceki teorik altyapının oluşturulması için yaptığım çalışmadır. Çepnilerin ağız özellikleri, doktora öğrencisi Arş.Grv. Zeynep İmşek Umaç'ın tezinde ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmaya başlanmadan önce, Çepnilerin bugün için çok değişik yörelere dağılmış olmalarından dolayı, farklı “*b a ağ b g i*” ile karşılaşılacağı öngörebilir. Nitekim öyle de olmuştur. Yine işin başında iken teorik olarak şu tip özelliklerle karşılaşmamız muhtemeldir:

1. Bazı özellikler her bölgedeki Çepnilerde ortak olacaktır.

1.1. Bunlardan bazıları, Çepni olmayan komşu ağızlarda da olabilir.

1.2. Bunlardan bazıları Çepni olmayan komşu ağızlarda yoktur ama komşu olmayan değişik bölgedeki ağızlarda olabilir.

1.3. Bunlardan bazıları, Çepni olmayan komşu ağızlarda yoktur. Komşu olmayan bölgelerde de yoktur. Yani Çepnilere ait bir özelliktir.

2. Bazı özellikler sadece bir bölgedeki Çepnilerde olacak, diğerinde olmayacaktır. (Örnek: Batıdakilerde $\ddot{o} > o$; Karadeniz bölgesindekilerde “ünlü yuvarlaklaşması”)

Sadece bir bölgedeki Çepnilerde görülen özelliklerden bazıları;

2.1. Çepni olmayan başka bölgelerde de görülebilir. ($\ddot{o} > o$ olması pek çok bölgede)

---

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

2.1.1. Bunlar Çepni özelliği olup, diğer bölgedeki Çepniler tarafından, birlikte yaşadıkları ağız bölgesine uyum sağlanılarak değiştirilmiş olabilir.

2.1.2. Bunlar Çepni özelliği olmayıp, birlikte yaşadıkları ağız bölgesine uyum sağlanılarak edinilmiş olabilir.

2.2. Çepni olmayan bölgelerde görülemez. Yani sadece Çepnilere ait özelliklerdir.

Hem Karadeniz bölgesindeki, hem de Batı Anadolu'daki Çepnilerin dil özellikleri "kabaca" bir araya getirildiğinde, yukarıda öngörülen teorik tabloya benzer bir tablo ile karşılaştık. Aşağıdaki genel tablo ortaya çıktı:

BÜTÜN BÖLGELERDEKİ ÇEPNİLERDE BULUNAN ÖZELLİKLER

Batıda		Karadeniz Bölgesinde	
gel-iyi	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR	gel-iyi	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
rl > ll	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR	rl > ll	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
nl > nn	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR	nl > nn	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
AğI>v, vv	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR	sa???	A

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

bölgelerinde de bu benzetme olayı vardır. O halde, **nl > nm** benzetmesinin varlığı için iki şey düşünülebilir:

1. Çepni özelliğidir, başka boylarda da bu benzetmeler vardır.
2. Çepni özelliği değildir, komşularıyla etkileşim sonucu gelişmiştir.

Bu iki varsayımdan hangisinin doğru olduğunu anlamak için daha ayrıntılı çalışmalar gerekir.

SADECE BİR BÖLGEDEKİ ÇEPNİLERDE GÖRÜLEN ÖZELLİKLER

Batıda		Karadeniz Bölgesinde	
ö > o	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde : VAR	//////////	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
//////////	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde : VAR	ünlülerde yuvarlaklaşma	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
-ik geçmiş zaman	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde : VAR	???	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR
zarf-fiil eki -kan -kana	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde : VAR	zarf-fiil eki -ka	Komşularda : ??? Başka bazı bölgelerde: VAR

Batı'daki Çepnilerin konuşmalarında ilk dikkat edilen husus, ilk hecedeki ince yuvarlak ünlülerdeki kalınlaşma/yarı kalınlaşma (**ö > o; ü > u**) eğilimidir. Bu değişme esnasında baştaki ünsüz de daha kalın telaffuz edilir: , *ɹ* , vb.

Bu değişme Karadeniz bölgesindeki Çepnilerde yaygın ve baskın bir özellik olarak duyulmaz. Bu da iki şekilde açıklanabilir:

1. ö > o; ü > u değişmesi bir Çepni özelliğidir. Batı'dakilerde hâlâ devam etmektedir, Karadeniz bölgesindekilerde ise kalınlaşma eğilimi kaybolmuş olabilir.

2. ö > o; ü > u değişmesi bir Çepni özelliği değildir. Karadeniz bölgesindeki Çepnilerde zaten yoktur, Batı'dakiler ise komşularına benzeterek bu değişmeyi başlatmış olabilirler.

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

Burada saydığımız iki seçenek tamamen bir genel varsayımdır. Yukarıdaki tablo incelenince, bu varsayımlardan ikincisinin olamayacağı ortaya çıkar. Çünkü, $\ddot{o} > o$ şeklinde kalınlaşmaların yaygın olduğu Batı'daki Çepnilerin komşularında bu eğilim yoktur. Yani Balıkesir'deki, İzmir'deki Çepniler bu kalınlaşmaları komşularından etkilenerek geliştirmiş olamaz. O halde, $\ddot{o} > o$ özgün bir Çepni ağız özelliği olabilir, Batı'dakilerde korunmuş, Karadeniz bölgesindekilerde ise terk edilmiştir. Ancak, konunun bu şekilde açıklanması da yeterli olmamaktadır. Çünkü, Karadeniz bölgesindekilerin, eğer varsa, özgün bir Çepni özelliği olan $\ddot{o} > o$ kalınlaşmasını terk etmeleri için komşu etkisinden söz edilemez. Çünkü o bölgede Çepni olmadığı söylenen köylerde hâlâ bu kalınlaşmalar tespit edilebilmektedir.

Burada Çepnilerin tarihi iskânı, Anadolu'daki eski yurtlarının neresi olduğu sorusu önem kazanır. Bilim adamlarının yaygın kanısı, Batı'daki Çepnilerin Karadeniz bölgesinden gelmiş olduklarıdır. Bilim adamlarının bu kanısı, bazı Çepniler tarafından da benimsenmiş olduğundan, özel sohbetlerinde Faruk Sümer kaynak gösterilerek anlatılmaktadır. Ancak, bizce bu bilginin ve inanın da sorgulanması gerekir. Bizce, Batı'daki Çepnilerin bazı ağız özellikleri, o bölgelere gelmeden önce Karadeniz bölgesinde değil de, Orta ve Doğu/Güney-Doğu Anadolu bölgelerinde hayat sürmüş olduklarını düşündürmektedir. Nitekim, Balıkesir, Manisa, Aydın yöresine gelen Çepnilerin Halep Türkmenleri ve Boz Ulus'a mensup Çepniler oldukları da bazı bilim adamlarınca söylenmiştir. Bugün bile Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana bölgelerinde Çepniler vardır. Bugün Balıkesir ve İzmir çevresindeki Çepnilerin, Kırım ve Dobruca'dan Anadolu'ya geri dönen Çepniler olduğu görüşü de çeşitli araştırmalarda yer almaktadır (Çepnilerin Anadolu'daki iskânı hakkında ayrıntılı ve doyurucu bilgi için, bk. BOSTAN 2002)

SONUÇ

Anadolu'daki ağızlar arasındaki farklılıkların bir bölümü doğal gelişim içindeki gelişmelere, yeni komşularla etkileşime bağlı olsa da, tarihi boysal ayrılıklara dayanan farklılıklar da bulunabilir. Oğuz boylarının her birinin özgün ağız özelliklerini belirleyebilmek ise, bugün için çok zordur. Çünkü, kendi boy adını kullanan, hatırlayan çok az insan kalmıştır. Boyların adını taşıyan bazı yer adları ilk aşamada hareket noktası olabilecek gibiyse de, bunun da kendi içinde bir çok sorgulanacak yönü vardır.

---

ter ti eri di r the u es iter ture
d ist r Turkish r Turki
u e ri

Oğuz boylarının Anadolu'daki ağız özelliklerinin belirlenebilmesi için, her boyu ayrı ayrı işleyecek projelere ihtiyaç vardır. Biz, kendilerini boylarının adı ile hâlâ ifade edebilen Çepnilerin ağız özelliklerini, bir öğrencimize doktora tezi olarak vererek bu çalışmaya başladık. Amacımız, sıra ile diğer boyların ağız özellikleri üzerinde de çalışmaktır.

KAYNAKÇA

- BRENDEMOEN 1988 : Bernt Brendemoen, Trabzon, epni A zö ve Tepegöz Hikoyesinin Bir Varyantı Uluslar Aras Türk Dili Kongresi 1988, TDK Yay nlar , Ankara 1996, s.211-223
- BOSTAN 2002 : M. Hanefi Bostan, AhaduluÖda , epni sk%öñõ Türkler , C 6, Yeni Türkiye Yay nlar , Ankara 2002, s.299-311
- DEMİR 2000: Necati Demir, Karadeniz Bölgesi Aözlarönda Köp•ak Tÿrk•esi ...zelliklej IV. Uluslararası Türk Dili Kurultay 2000, Bildiriler I, TDK Yay nlar , Ankara 2007
- DEMİR 2001 : Necati Demir Ordu li ve Yöresi A zlar , TDK Yay nlar , Ankara 2001
- DEMİR 2006 : Necati Demir Trabzon ve Yöresi A zlar Cilt I-II-III, Gazi Kitabevi, Ankara 2006
- DEMİR- EN 2006 : Necati Demir-Ülker en, Sivas li ve Yöresi A zlar , Gazi Kitabevi, Ankara 2006
- GÜLENSOY 1988 : Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi A zlar , TDK Yay nlar , Ankara 1988
- GÜLSEREN 2000 : Cemil Gülseren, Malatya li A zlar , TDK Yay nlar , Ankara 2000
- GÜLSEVİN 2008 I : "Tÿrkiye Tÿrk•esinde Köp•ak•a Denilen Unsurlar 1: G > V ba l yla Türkiye Türkçesi A zlar Çal tay 'nda (Urfa 2008)
- GÜLSEVİN 2008 II : "Türkiye Türkçesi A zlar nda K pçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: Ç > De i imi ", Turkish Studies / Türkoloji Ara tırmalar , ISSN: 1308-2140, Volume 3/3, Spring 2008, s.378-387 <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi9/0gulsevingurer.pdf>
- GÜN EN 2000 : Ahmet Günen, K r ehir ve Yöresi A zlar , TDK Yay nlar , Ankara 2000
- KILIÇ 1991 : Ay en K I ç, Av ar A zlar , Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Anabilim Dalı , Yay mlanmam Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1991

KORKMAZ 1971 : Zeynep Korkmaz, “*Anadolu A ızlarının Etnik Yapı İle İli kisi Sorunu*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971**, s.21-46

MUTLU 2008 : Hüseyin Kahraman Mutlu, “*Balıkesir Çepni A zı Dil Özellikleri*”, **Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı**, Türk Dil Kurumu, 25-28 Mart 2008 Urfa

AHİN 1999 : Eda ahin, **Bayat Merkez Ağızı**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Afyon 1999

SES KASETLERİ:

1. Hüseyin Kahraman Mutlu’nun derledikleri
2. Zeynep İmşek Umaç’ın derledikleri
3. Fatma Uğur’un derledikleri
4. Yrd.Doç.Dr. Erdoğan Altınkaynak ve öğrencilerinin derledikleri